

COMUNICACIÓ NÚM. 12 RECERCA	TÍTOL COMUNICACIÓ Desdibuixant els marges, conviure en el respecte mutu. ¹ Una experiència de convivència escolar en un barri marginal de Màlaga
INSTITUCIÓ Universitat de Màlaga. Facultat de Ciències de l'Educació. Grup d'Investigació HUM246	AUTOR/A Iulia Mancila

Resum

L'estudi empíric² que presento en aquesta comunicació representa una aproximació a la realitat d'un centre educatiu d'infantil i primària, situat en un context deprimat de la ciutat de Màlaga, amb un alumnat molt divers quant a l'idioma, ètnia, cultura, classe social, nivell educatiu, etc., en el qual s'ha intentat donar resposta a les preguntes següents:

Quins reptes es presenten en el terreny educatiu d'una escola situada en un context de pobresa, exclusió social i marginació, per aconseguir una convivència escolar harmoniosa?

Quins factors o condicions contribueixen que el centre visqui el tema de la convivència intercultural com un procés diari ple de possibilitats o com una situació problemàtica?

En aquest sentit, mitjançant un disseny d'estudi de casos, he estudiat la convivència escolar en una escola marginal de Màlaga, amb un alumnat molt divers tant en les seves característiques com en la seva problemàtica (alumnat d'ètnia gitana, alumnat immigrant, nens i nenes de dones que han patit maltractaments i alumnat amb problemes familiars, amb un historial escolar en diversos centres i ciutats, nivell curricular baix, falta de suport familiar a l'escola...). En aquest estudi he procurat que hi sigui present la veu dels mateixos protagonistes, com a testimonis vivencials de les seves

¹ Vegeu MATURANA, H. (1997).

² *La convivència escolar en un colegio marginal de la ciudad de Málaga. Estudio de casos.* (2004).

realitats, i he proposat algunes reflexions educatives sobre els reptes que presenta la convivència escolar quant a construcció col·lectiva i responsabilitat de tota la comunitat educativa.

Objectius de la investigació

1. Conèixer i descriure la situació del centre amb relació al conjunt de característiques predominants, estructurals i funcionals i les característiques generals dels alumnes i de les famílies.
2. Conèixer en profunditat la convivència escolar que es dona més enllà de la classe en sentit estricte, amb les seves situacions problemàtiques i les seves dificultats.
3. Conèixer i valorar els criteris d'intervenció i les solucions que ofereix aquesta escola que incideixin en la millora de la convivència.

Qüestions de la investigació

1. Conèixer i descriure el context general del centre amb les seves característiques, quant a l'oferta educativa, ubicació, aspectes d'organització i de funcionament global, oferta educativa, antiguitat... i els aspectes vinculants que hi ha entre el centre i els contextos rellevants en què participa l'alumnat (família, barri...).
2. Conèixer i descriure les característiques generals dels alumnes, característiques generals del professorat, característiques generals de l'entorn de la família.
3. Conèixer i comprendre de quina manera la cultura escolar del centre connecta amb la varietat sociocultural del seu alumnat.
4. Conèixer quin tipus de relacions hi ha entre alumnat i educadors, alumnes i alumnes, professors i pares, etc., i els valors que les sustenten.
5. Prendre consciència de quin és el paper del professorat en el procés de construcció de la convivència.

Metodologia

En coherència amb el plantejament de la investigació i partint d'un enfocament qualitatiu, el mètode emprat va ser el d'un estudi de casos.

S'ha recollit la informació a través de les estratègies següents:

- a) *Observació del participant i no participant* dins de l'aula i tots els llocs i espais on desenvolupen activitats els subjectes objecte del nostre estudi.
- b) *Entrevistes*. He fet un nombre total de deu entrevistes a diversos professionals de l'educació (al cap d'estudis, al secretari, als professors de suport, a les mestres), a nens i nenes d'aquesta escola, i també a altres membres de la comunitat educativa.
- c) *Anàlisi dels documents institucionals existents i d'altres elaborats amb aquesta finalitat*, i també de tot tipus de materials i testimonis elaborats per l'alumnat i el professorat (dibuixos fets per nens i nenes de primer de primària: la meva família, casa meva, o assaigs d'escrits, de tipus retrat, fets pels nens de quart i cinquè curs).
- d) *Tècniques complementàries*: fotos de l'escola.

El processament de les dades es va dur a terme seguint Taylor i Bogdan (1986), que plantegen que per a l'anàlisi de les dades s'ha de donar l'articulació de la informació «sobre la comprensió d'aquestes dades i sobre el rastreig de sentit a través de la recerca de categories fonamentals en els fets descrits» (p. 129).

En l'organització i categorització de les evidències empíriques he utilitzat el programa NVivo (*Non-Numerical Unstructured Data Indexing, Search and Theorizing*) (indexació, recerca i elaboració de teories de dades no numèriques i no estructurades) creat a la Universitat de La Trobe

(Melbourne, Austràlia). Les entrevistes, observacions, documents i dibuixos han estat emmagatzemats dins del programa en format de text.

Vaig crear els nusos arrels en correspondència amb les meves categories prèvies, que al seu torn responen a les pretensions d'aquesta investigació:

- Marginalitat, exclusió social i immigració, que responen a la meva primera pretensió.
- Convivència escolar, que respon a la meva segona pretensió.
- Propostes concretes per a la millora de la convivència al centre, que responen a la meva tercera pretensió.

Les subcategories van anar creant-se en el transcurs de la investigació.

Resultats i conclusions

Després de l'anàlisi i interpretació de tota la informació recollida destaquem les conclusions següents, en les quals he intentat sintetitzar els factors més importants que incideixen negativament en la convivència escolar:

La ubicació geogràfica del centre confereix una peculiaritat important a l'alumnat que hi assisteix. Majoritàriament prové de famílies en circumstàncies econòmiques i socials deficitàries, a la qual cosa s'uneixen les problemàtiques psicològiques que aquestes mateixes condicions provoquen en la major part dels casos. Si tenim en compte que el centre té sempre places lliures, vacants, i que a prop hi ha una casa d'acollida, el centre s'ha convertit en un centre especialitzat en marginació, en un gueto. Un centre amb un alumnat difícil. També és difícil el treball que es duu a terme a l'escola, ja que el cúmul de factors que es donen entre els seus membres i les condicions físiques i la infraestructura en què es troba la mateixa escola fan que la convivència escolar tingui una problemàtica específica i que la tasca dels docents sigui dura. El centre porta una

Institut de Ciències de l'Educació Josep Pallach

Tel.: (34) 972 41 87 02 - (34) 972 41 87 03 - Fax: (34) 972 41 82 47

simposi.ice@udg.edu

<http://www.udg.edu/simposiice>

etiqueta de centre conflictiu, de gueto, perquè els nens que hi van són els nens que no troben lloc en cap altre establiment escolar, són els nens que ningú no vol, que porten un estigma.

Potser una de les peculiaritats que pot definir millor la convivència en aquest centre és la complexitat de les circumstàncies socials, econòmiques i personals dels alumnes i les famílies que hi assisteixen, que incideix a través dels comportaments en les relacions i vivències, en els valors, actituds i creences.

Tots els docents que han participat en aquesta investigació coincideixen a assenyalar que la major part de les famílies que porta els seus fills al centre presenta greus desequilibris i conflictes que condicionen el comportament dels nens a l'escola i s'hi reflecteixen, i, a més, desencadenen una falta d'interès per l'educació dels seus fills, una relació molt escassa/nul·la amb el centre, si no és de conflicte. Aquesta actitud és un problema, més a l'hora de desenvolupar la tasca educativa, ja que moltes vegades aquesta actitud provoca un distanciament entre els patrons culturals que s'intenta ensenyar al centre i els que s'inculquen a diari en la família, i dificulta la convivència escolar.

En aquest centre, com es veu, la relació de col·laboració amb les famílies gairebé no existeix, i per tant tampoc no hi ha AMPA.

Així, molts dels mestres dubten de la funció que exerceix l'escola, ja que la falta d'interès tan notable per les qüestions educatives de fons i la indiferència o l'actitud conflictiva davant del centre i els docents, el redueix a un establiment que es limita a «mantenir entretinguts els nens».

Seguint el fil de la presentació dels factors negatius que incideixen en la convivència escolar en aquest centre, ens hem d'aturar una bona estona i analitzar en profunditat les característiques i els problemes dels alumnes

Institut de Ciències de l'Educació Josep Pallach

Tel.: (34) 972 41 87 02 - (34) 972 41 87 03 - Fax: (34) 972 41 82 47

simposi.ice@udg.edu

<http://www.udg.edu/simposiice>

que van a aquest centre. Abans d'endinsar-me en aquesta realitat tan complexa i dolorosa alhora, vull afirmar, seguint el pensament del professor Miguel López Melero (2004), que no són els nens els que porten els problemes, sinó els contextos, els ambients on viuen, les famílies, els veïns, el barri.

Entre les necessitats que presenten aquests nens, tots els entrevistats han coincidit que tenen mancances de tipus afectiu en primer lloc; després, tot tipus de mancances (d'hàbits i normes bàsiques, de valors, d'higiene i cura, absentisme...).

Els mestres coincideixen, també, en el fet que tots els nens que estan en aquesta escola tenen mancances i necessitat d'afecte, no sols els de la casa d'acollida.

La majoria té problemes familiars que, després, reflecteix aquí en aquesta escola. Aquests problemes es tradueixen després en discussions i conflictes, en falta d'atenció, etc.

Les relacions entre els iguals proporcionen claus simbòliques molt importants per entendre el comportament dels nois i les noies que configura la convivència escolar.

Aquestes relacions es caracteritzen per un marcat caràcter agressiu. L'alumnat se sol posar malnoms o sobrenoms desqualificadors i se sol agredir físicament amb bastant freqüència. Hi ha estudiants que es mostren líders respecte a la resta de la classe i n'hi ha d'altres que estan apartats o aïllats de la classe per problemes psicològics, físics o culturals. Els grups d'amistats que es formen solen ser més estables en els nens que en les nenes; els nens sempre estan amb els mateixos nens, mentre que les nenes poden moure's amb relativa facilitat entre els grups. No hi sol haver grups mixtos. Es pot observar una alta taxa de conductes agressives tant físiques

Institut de Ciències de l'Educació Josep Pallach

Tel.: (34) 972 41 87 02 - (34) 972 41 87 03 - Fax: (34) 972 41 82 47

simposi.ice@udg.edu

<http://www.udg.edu/simposiice>

(pegar, empènyer, etc.) com verbals (insultar, amenaçar, etc.) que poden ser adreçades cap al mitjà (destruir objectes, no cuidar els materials, etc.), cap al professorat (insults, burles, etc.) o cap als iguals.

Tots els alumnes de l'escola manifesten agressivitat, des dels més petits fins als alumnes de sisè curs de primària.

Les relacions entre els alumnes immigrants i els autòctons:

En aquest centre trobem mostres de diversos processos de relació: d'una banda, es produeixen situacions conflictives quan assisteixen al centre alumnes amb patrons culturals molt diversos, però, de l'altra, en línies generals, el conjunt de professors i no docents que han participat en la investigació coincideix a assenyalar que no hi ha greus problemes de relacions entre els nens immigrants i els autòctons, ja que passant un temps llarg al centre s'adapten a les condicions, i adquireixen una sèrie de patrons i maneres d'actuar que faciliten l'agregació al grup i el compliment de la meta de «ser un més». Malgrat això, és cert que en alguns moments es fa referència a l'edat de l'alumnat, ja que la mestra d'infantil i la mestra de suport, per exemple, esperen que en els cursos superiors hi hagi més problemes en les relacions.

És necessari subratllar com un factor positiu el paper clau del col·lectiu de docents d'aquest centre, com a protagonistes de la solució, els veritables experts de la convivència escolar en contextos de marginalitat.

Algunes de les reflexions educatives finals sobre la convivència:

La convivència es constitueix en un procés en construcció contínua, dinàmic, transformador. Per tant, no admet un model únic, si bé és necessari explicitar un mínim comú per a la comunitat educativa. Aquest mínim és el que es vol reflectir en els principis que sustenten l'educació

intercultural. No es tracta de fer intervencions aïllades del conjunt i és necessari posar en pràctica aquests valors sense limitar-se a proclamar-los. Això és justament el que el gran biòleg Maturana deia:

«No solament s'han d'ensenyar valors, cal viure'ls des de la vivència de la biologia de l'amor, no s'ha d'ensenyar cooperació, cal viure-la des del respecte per un mateix, que sorgeix en la convivència, en el respecte mutu.» (Maturana, H., 1997, p. 64)

Les accions empreses a fi de millorar la convivència escolar no han de reduir-se sols a discursos verbals ni a formulacions curriculars transversals, sinó que tenen una connexió directa amb la realitat diària de la vida del centre.

Davant de cada una de les situacions problemàtiques complexes es planteja una sèrie d'alternatives específiques per abordar-les. Per a això, s'han d'exhaurir totes les possibilitats per resoldre-les amb criteris pedagògics, en el marc més pròxim d'on han sorgit, amb tots els recursos humans i els serveis existents al centre. És important convertir sempre els conflictes en una ocasió per aprendre a conviure. Els alumnes i les famílies han de sentir que el centre no és un centre especialitzat en marginalitat, sinó que és seu i que totes les activitats tenen per objectiu transformar-lo en una verdadera comunitat d'aprenentatge i convivència.

Institut de Ciències de l'Educació Josep Pallach
Tel.: (34) 972 41 87 02 - (34) 972 41 87 03 - Fax: (34) 972 41 82 47
simposi.ice@udg.edu
<http://www.udg.edu/simposiice>